

שו"ת מנחת יצחק חלק ה סימן ח

בענין הנ"ל.

והנה תשובתי הנ"ל ה' למראה עיני הרב הגאון מוהר"מ פיינשטיין שליט"א, וכתב בזה איזה הערות ובוזה הנני להעתיק דבריו ומה שכתבתי בזה.

וז"ל: ולכן אני אומר בתשובה להלכה ולמעשה דבר ברור ומוחלט ולא שייך כלל לדון ולפלפל בזה, כי שתילת הלב שהתחילו הרופאים לעשות הוא רציחת שתי נפשות ממש, שהורגין בידים את מי שלקחו ממנו הלב כי עדיין הוא חי לא רק ע"פ דיני התורה שנמסרו לנו חשיבות מיתה, אלא אף לדברי הרופאים שיש מהם שמגידים האמת אומרים שעדיין הוא חי, אבל מצד רשעותם אין חוששין לחיות זה שלו שהוא רק חי שעה ולפעמים חיי ימים. וגם הורגים בידים מחיים ממש של הרבה שנים ולפעמים אף עשרות בשנים את החולה במחלת הלב כידוע שהרבה חולי הלב מאריכין הרבה ימים ושנים, ובוזה שנוטלין ממנו הלב ומשתילין בו לב מאיש אחר הא כולם מתו בזמן קצר רובן של שעות וקצת מתו בימים מועטים, ואף האחד שבאפריקה שעדיין חי כבר הסכימו לפ"מ ששמעתי שא"א לו לחיות. ופלא אף על המלכויות שבכל המדינות שמניחין להרופאים הרשעים לרצוח בזה שתי נפשות בכל פעם מאחר שרואין כבר שאף אחד אינו חי מזה והיה להם לענוש אותם כרוצחים גמורים כי אף אם הסכימו הרי הוא שטות מצד הסתת הרופאים הרשעים וגם בלא זה אין הסכמתם כלום שאין אדם רשאי להרוג את עצמו. זהו התשובה אשר יש לפרסמה בלשון זה לא פחות ולא יותר.

ועתה נשתעשע בדברי כ"ג בתשובתו הארוכה שדן בכמה דברים ואגיד הנכון לע"ד כפי שעזרני השי"ת החונן לאדם דעת.

הנה בדבר אדם שניתז ראשו ועדיין הוא מפרנס, הרי ברמב"ם פ"א מטומ"מ הט"ו מפורש שהותז ראשו ה"ז מטמא אע"פ שעדיין הוא מפרנס באחד מאבריו עיי"ש, משום דמפרש הא דתנן פ"א דאהלות מ"ו הותזו ראשיהן אע"פ שמפרנסין טמאין כגון זנב הלטאה שהיא מפרנסת קאי גם על אדם דברישא. ואף שבחולין דף כ"א איתא כהבדלת עולת העוף לרבנן נחשב הותזו ממש, נראה דגם להרמב"ם הוא כן, ולא קשה כלום מהא דבנשחטו בו שנו הסימנים כתב הרמב"ם שם דאינו מטמא עד שתצא נפשו, והוא ממה שאר"י אמר שמואל בגיטין דף ע' דשחט בו שנים ורמז שיכתבו גט לאשתו כותבין ונותנין משום דהוא חי, וכן איתא בחולין דף ל' בבהמה דשחט בה שנים ועדיין היא מפרנסת הרי היא כחיה לכל דבריה כדאיתא בכ"מ, דהא במליקת עולת העוף הוא גם בחתיכת שדרה ומפרקת ובגיטין ובחולין הוא רק בשחיטת הסימנים אבל השדרה והמפרקת קיימין. ופלא גדול על מרן הכ"מ דהקשה מגמ' דחולין דמשמע דמפרש הכ"מ בחולין דבשחיטת שני הסימנים לבד נמי נחשב הותזו, ודחק הכ"מ בשביל זה לומר דלאיכא דאמרי הוי לר"ל הותזו ממש שנחתך כל הצואר והוא משום דנשברה מפרקת ורוב בשר עמה הא לא"ה אע"פ שנחתכו הסימנים אינו מטמא ורק ללישנא קמא קרי הותזו לחתיכת שני הסימנים עיי"ש, דהא לא משמע שפליגי הלשונות בדין זה אלא של"ק לא פי' ר' אסי א"ר מני איזו הבדלת עולת העוף אם כרבנן או כר"א בר"ש ור' ירמיה בעי זה ולאיכא דאמרי פי' ר' אסי א"ר מני שהוא כהבדלת עולת העוף לרבנן כדפרש"י, דאין לנו לעשות מחלוקת יותר ממה שמוכרחין. ומה שדחק הכ"מ עוד יותר דגם לל"ק הוי לר"ל הותזו ממש כל הראש לגמרי דלא כפרש"י, לא מובן כלל, דהא מפורש שגם כהבדלת עולת העוף לרבנן לא פליגי אר"ל. אבל הא אין שום קושיא כלל ואין שום צורך לדחוק, דהא מליקת עולת העוף הוא גם בחתיכת שדרה ומפרקת וניחא הכל כפשוטו, דבשחיטת הסימנים לבד הוא חי כל זמן שיש בו חיות כמפורש בגיטין ובחולין בבהמה, אבל כמליקת עולת העוף דהוא חתיכת שדרה ומפרקת אף בלא רוב בשר ושני הסימנים הוא כמת ומטמא האדם באהל כדין מת והבהמה מטמאה כנבלה שנחשבו כמתים ממש אף שעדיין הן מפרפרין ומפרנסין וזהו הותזו ראשיהן דמתני' דאהלות דהפרכוס הוא רק כזנב הלטאה דמפרנסת, וכן נשברה מפרקת ורוב בשר עמה אף שלא נחתכו הסימנים הוא בדין מת באדם ובדין נבלה בבהמה כדאמר זעירי בחולין דף כ' בבהמה ור"י אמר שמואל בדף כ"א באדם. והכ"מ שמפרש הותזו ממש היינו שנחתך כל הצואר והוא משום דנשברה מפרקת ורוב בשר עמה, א"א לפרש זה כלל ברמב"ם, דהא דין נשברה מפרקת ורוב בשר עמה נקט הרמב"ם שם והוא אף בלא חתיכת הסימנים ולמה לו למינקט גם הותזו ראשו בפני עצמו ודגרוע דהא נחתכו גם הסימנים, וצע"ג בכוננת הכ"מ. אבל ברור ששיטת הרמב"ם הוא כדכתבתי וכמפורש בגמ'. ועיין בבעה"מ חולין שם שמפורש כדכתבתי, והוא גם שיטת הרמב"ם.

אבל עיין בפירוש הרא"ש על המשנה באהלות בהגליון בסופו שכתב שמה שפרש"י שהוא בשרצים והתוס' כתבו דהוא בבהמה חיה ועוף כוונת שניהם הוא לאפוקי אדם שלא נאמר דהותזו ראשיהם קאי גם ארישא דאדם, וטעמו דהא א"א שרש"י יפרש דלא קאי על בהמה חיה ועוף דהא בהו איירי המשנה דלא הוזכרו שרצים במתני' שם וא"א לומר דהתוס' יסברו דבשרצים אין הדין כן דכיון שמביאה המשנה ראייה מזנב הלטאה דהוא שרץ הרי ודאי גם בשרצים הוא כן, לכן כוונת תרווייהו דרש"י ותוס' הוא לאפוקי אדם, ופליגי להגליון שבפי' הרא"ש שרש"י ותוס' על הרמב"ם ובעה"מ דפירשו דקאי גם על אדם דנתן שם ברישא. אבל לא ידוע כוונתו במאי פליגי אם גם בהותזו ממש אינו כמת כל זמן שמפרסם ויש בו איזה חיות, ונצטרך לומר שהוא גם דלא כר"י אמר שמואל דנשברה מפרקת ורוב בשר עמה מטמא באהל שהרי בהותזו הראש נחתך ממילא המפרקת ורוב בשר כדכתב הכ"מ. ואין זה דבר קשה כל כך דהא מסתבר ששמואל סובר כזעירי דנשברה מפרקת/מפרקת/ ורוב בשר בבהמה אמר שבהמה נבלה, וכיון שהתוס' כתבו דר"ל ור' אסי א"ר מני פליגי אזעירי דסגי ליה במפרקת ורוב בשר, וטעמם איתא במהר"מ דאף דמעצם הדין ליכא ראייה דזעירי הא אמר במפרקת ורוב בשר עמה לכן אף בלא בחתיכת הסימנים היא נבלה ור"ל ור' אסי א"ר מני איירו בלא רוב בשר דכן הוא במליקה, מ"מ מדלא אוקמו מתני' דהותזו ראשיהן גם בנשברה מפרקת ורוב בשר עמה ראייה שאין חלוק לדידהו מצד חתיכת הרוב בשר אלא בחתיכת המפרקת והסימנים כמליקה לכל חד כדאית ליה דוקא היא נבלה בין ברוב בשר ובין בלא רוב בשר, שנמצא שלענין שהרוב בשר אינו עושהו כמת פליגי ודאי אשמואל לתוס', ולכן אפשר שפליגי אשמואל לגמרי דלא קאי כלל הותזו ראשיהן על אדם ואף בהותזו ממש הוא בדין חי. ואפשר דכוונת הגליון דפליגי רק על הותזו דמפרש"י ר"ש ור' אסי א"ר מני שהוא כמליקה דהוא בחתיכת מפרקת בלא רוב בשר והסימנים דזה לא נאמר על אדם אבל בהותזו ממש שהוא גם בחתיכת רוב בשר גם באדם הוא כמת, ואולי גם בלא הסימנים כדסובר ר"י אמר שמואל. ואף לתוס' שר"ל ור' אמי א"ר מני פליגי אזעירי, אולי לא תלוי הא דשמואל בהא דזעירי, דשמואל הא יליף מקרא דנאמר בעלי ששבירת מפרקת באדם עושהו כמת, אך שבלא זקנה מסתבר לו שבעי גם רוב בשר, דאם שבירת מפרקת לא היה עושה כלום לחשיבות מיתה לא היה מועיל גם בזקן, והקרא שהזכיר ותשבר מפרקתו וימת משמע לשמואל שזה עשאו למת כדפרש"י. ומה שליכא חלוק לדינא בין זקן לצעיר הוא משום דלא בקיאינן בחשיבות זקנה דלא תלוי בשנים לענין זה דיש זקנים שהם כצעירים לענין זה אף שהם חלשים לענינים אחרים. ואף שנמצא לפ"ז דאדם גרוע מבהמה לתוס' דפליגי אזעירי, והוא היפוך מה שמצינו לענין טרפות בחולין דף מ"ב בתוד"ה ואמר שלר"ת אדם דאית לו מזלא יש דברים שלא נטרף כבהמה, ואף למסקנת התוס' שפליגי על ר"ת סברי שהן שוין ולא שבהמה תהא עדיפא, מ"מ אפשר ליכא כלל הזה בחשיבות מיתה ולא ילפינן זה מזה, ויהיה בזה מה שאין בזה ובזה מה שאין בזה דבחתיכת מפרקת בלא רוב בשר עם הסימנים הוא כמת בבהמה וחיה ועוף ולא באדם ובמפרקת ורוב בשר בלא סימנים יהיה כמת באדם ולא בבהמה, ויהיה ניחא מה שלא כתבו התוס' דפליגי ר"ל ור' אסי א"ר מני גם אשמואל.

עכ"פ לדינא איך שנימא בכוונת הגליון שבפי' הרא"ש אליבא דרש"י ותוס' אין לחוש לזה מאחר שהרמב"ם ובעה"מ סוברים דהותזו ראשיהן קאי גם אדם ושיטתם הוא כפשטות משמעות הגמ' ובריוח ולא בדוחק, וסברת הגליון אליבא דרש"י ותוס' הוא רק מדיוק קלוש. שהרי בתוס' כתבו דגבי בהמה חיה ועוף מיתניא ובגירסתנו ליכא במשנה דאהלות רק בהמה וחיה ולא עוף, אף שיש לצייר הדין גם לעוף דהא אם חתך בשר מהחי אינו מטמא ובחתך מעוף חי אף אבר שלם אינו מטמא כדאיתא ברמב"ם פ"ג מאה"ט הט"ו, שלכן גם בעוף היה למתני' למיתני דלא נחשב עוף מת לענין אם חתך ממנו בשר ואבר ובלעו שאינו מטמא עד שתצא נפשו ואם הותזו ראשיהן אע"פ שמפרסין מטמאין האבר והבשר שנחתכו מהן בבית הבליעה, ומ"מ ליכא עוף בגירסתנו, וצריך לומר שהיה עוף בגירסת התוס', ולדינא אף לגירסתנו אין לפלוג על התוס' משום שיש למילף מבהמה וחיה. וכמו כן פשוט שרש"י היה גורס במתניתין דאהלות גם שרצים ונקט רש"י בשרצים קמייירי משום דשרצים היה גורס במתני' בסוף שהיתה גירסתו וכן בהמה חיה ושרצים, אבל לדינא סובר דהוא גם בבהמה וחיה וגם מתני' קאי עלייהו אך נקט רש"י חדא זה שנאמר באחרונה, וע"ז כתבו התוס' דלא הוזכר שרצים במתני' אלא בהמה חיה ועוף דכן היתה גירסתם, ואין כוונתם למיפלג על הדין בשרצים אלא לאוקמי הגירסא.

ומשמע לי מהרמב"ם שהוא גורס בהמה חיה ושרצים ולא עוף, דהא הרמב"ם נקט הדין באדם בסוף פ"א מט"ו מ' ונקט הדין בבהמה וחיה בפ"ב מאה"ט ה"א ונקט הדין בשרצים בספ"ד מאה"ט, ולא נקט דין זה בעוף בפ"ג מאה"ט ששם נקט דיני טומאת עוף טהור, אף שמסתבר שלדינא לא פליגי גם בעוף, אבל הוא

משום דנקט מה שמפורשין במתני'. עכ"פ כמו שאין הכרח שיפלגו לדינא בעוף ובשרצים אף שרש"י לא גרס עוף והתוס' לא גרסי שרצים, כמו כן אין הכרח שיפלגו על אדם מכ"ש שאדם הרי הזכר במתני', וגם נקט וכן על בהמה וחיה משמע שדינן שוין לאדם כדסברי הרמב"ם ובעה"מ.

ולכן במי שהותז ראשו אף שמפרכס הראש והגוף הוא בדין מת ממש. ואף אם נימא שאיכא מציאות לחבר הראש להגוף ויחיה ליכא חיוב זה אף בחול דאין חיוב להחיות מתים שלכן בשבת היה אסור. ועיין בב"ב דף ע"ד שר' יהודה משתעי דאיכא בעולם אבן טוב דבכחו להחיות מתים אף אלו שראשיהם חתוכים והשי"ת הטמינו מבנ"א עיי"ש, ופשוט שאף אם היה השי"ת מזמינו ליד איזה אדם לא היה חייב להחיות המתים, דרק לרפא חולים חייבה התורה אף לחלל את השבת ולא להחיות מתים, ומש"כ התוס' בב"מ דף קי"ד דאליהו שהיה כהן שהקשה הר"י דאיך החיה את בן הצרפית/הצרפתי/ שהי' עמו באהל אחד וגם נשאו ונגע בו דהוא משום שהיה ברור לו שיחיה והיה מותר לו משום פקוח נפש, צריך לומר דאין כוונתו משום פקוח נפש דהמת אלא משום פקוח נפש דהאם שהיתה מצטערת מאד על שבשביל מצותה הגדולה והאמונה בהשי"ת ובנביאיו לפרנס את אליהו מת בנה כמפורש בקרא שטענה זה, וגם אולי בשביל פקוח נפש של עצמו שבדרך הטבע היה אליהו נחלה מזה שבשבילו מת בן האלמנה אשר מתגורר עמה, ואף שהיתה לו הבטחה שיחיה אפשר לא שייך זה לדיני התורה. וא"כ לא שייך כלל להקשות ממצאוהו מרוצץ וגוסס שאף שראוי לחיות רק זמן קצר הרי עכ"פ הוא חי ומחוייבין לעשות כל מה שאפשר כדי שיוכל לחיות מה שאפשר לפי מצבו אף לחלל שבת עליו, ולא מובן שום קושיא בזה.

והקושיא על הרמ"א או"ח סימן ש"ל סעיף ה' שאין נוהגין עכשיו אפילו בחול לקרוע בטן היושבת על המשבר ומתה להוציא את הולד משום דאין בקיאיין להכיר במיתת האם בקרוב כל כך שאפשר להולד לחיות, אף שהיכר שנפסק הנשימה ע"י חוטמו הרי בקיאיין גם אנחנו וקודם שנפסק הנשימה הרי גם בזמן הגמ' היה דינו כחי ממש, ולא מצאתי תירוץ בדברי כ"ג דמש"כ כ"ג דדין דמקרעין בטנה ודין דמעמץ עם יציאת הנפש ה"ז שופך דמים פליגי, הנה לבד שהרמב"ם כתב שני הדינים כדכתב כ"ג בעצמו, וע"ז כתב כ"ג שתשובת הגאונים שאסרו ג"כ לקרוע הבטן סברי דפליגי שני הדינים והקושיא היא רק על הרמב"ם, הנה א"א כלל לומר שישבור איזה גאון ופוסק שפליגי דהא הדין דמעמץ עם יציאת הנפש ה"ז שופך דמים משנה מפורשת היא בשבת דף קנ"א, וא"א לומר ששמואל בערכין דף ז' דמקרעין בטנה לפלוג ע"ז, (ופלא על כ"ג שכתב רק שדין דמעמץ עם יציאת הנפש ה"ז שופך דמים הוא ברייתא במס' שמחות וכו', ולא כתב שהיא משנה בשבת שאי אפשר למיפלג עלה), ונמצא שהיא קושיא על הגמרא. (עיין בתשובה שאח"ז, יי"ו).

והנכון לע"ד דישנה מעט שמא נתעלף שכ' הרמב"ם לענין עצום העינים, הוא לא מחמת שאין לחוש לעלוף אלא רק לזמן מועט, דהא מצינו בנדה דף ס"ט דגזרו בזב וזבה שמתו שמטמאין באבן מסמא כזב וזבה עד שימוק הבשר מגזירה שמא יתעלפה אלמא דשייך לחוש לעלוף זמן רב, אבל הוא משום דגם מי שנתעלף מוכח לנשום שא"א לחיות בלא נשימה, אבל זמן מועט מאד דאיזה מינוטן/דקות/ יכול אדם לחיות בלא נשימה, וכל זמן שהאדם חי אף כשהוא חולה גדול יש לו כח לנשום ונושם בלא הרף וניכר זה בחוטם, וכשפסק לנשום אפשר שהוא מצד שכבר מת ואפשר שנתחזקה מחלתו עד שאין לו כח גם לנשום שזהו העלוף שחוששין, אבל כיון שאין לו כח לנשום הרי אי אפשר לו לחיות אלא זמן מועט דאיזה מינוטן וכששוהין זמן זה הוא ודאי כבר מת. וזהו הישנה מעט שמא נתעלף שכ' הרמב"ם שהוא אחר שכבר נפסק נשימתו על ידי החוטם ישהה מלעצום עיניו עד הזמן דא"א לחיות בלא נשימה. וזהו אולי כוונת החת"ס שהביא כ"ג, לא שיצא מחשש עלוף למפרע אלא דיצא מעתה אחר זמן השיהוי מחשש שמא עדיין הוא רק מעולף דהא א"א לחיות יותר בלא נשימה.

אבל א"כ הוא רק כשכל העת שצריך לשהות בדקו בלא היסח הדעת אף לרגע קטן וראו שלא נשם כל העת, אבל אם לא בדקו כל זמן הזה הרי אפשר שנתחזק מעט ונשם איזה נשימות ונחלש עוד הפעם ולא יכול לנשום וכן אפשר לימשך זמן גדול, וזהו חשש עלוף שבנדה לענין גזירת טומאת אבן מסמא בזב וזבה שמתו דחיישינן לשמא לא בדקו כל הזמן שאפשר לחיות בלא נשימה, דהרי אפשר לא היה צורך לבדוק כי עדיין לא הספיקו לקוברו וכשיבואו לקוברו יבדקו כל משך זמן זה, ולכן אף שנמשך זמן דימים שלא קברוהו שייך לגזור, וממילא לא פלוג וגזרו בכל אופן כשלא קברוהו אף כשבדקו משך זמן זה עד שימוק הבשר שברור שמת אף בלא בדיקה. אבל לעצום עיניו וכדומה לא אסרו בשביל חשש זה ואם בדקוהו כל משך זמן זה וראו שאינו נושם מותר לעצום העינים וכדומה שיש בזה צורך להמת ולא רצו לגזור, שהרי

היה נמצא שלעולם יהיה אסור לעצום העיניים וכדומה מהצרכים עד שעת קבורה ממש והצורך הא י ש גם קודם. וגם לבד זה מאחר דמשמע דחשש הריגה ע"י עמוץ העיניים וכדומה אינו ברור אלא שהוא רק חשש בעלמא, וראיה ממש"כ בנקה"כ סימן של"ט לתרץ קושית הט"ז סק"ב ממה שהתיר הרמ"א הסרת מלח מעל לשונו משום דנענוע קל כזה לא כלום הוא, וכיון שאיכא נענונים כאלו דאין עושין כלום ודאי אין לומר דהעצמת עיניים וכדומה הוא ודאי הריגה אלא דהוא חשש, וה"ז שופך דמים שבמשנה הוא חשש שופך דמים דמצינו כה"ג בכמה מקומות שנאמר לשון שנדמה כפירוש ודאי אף על דבר שהוא רק ספק וחשש בעלמא, שלכן לא רצו לגזור שלא יעצמו העיניים וכדומה מצורכי המת שהם רק חשש בעלמא בשביל גזירה בעלמא מאחר שבדקוהו משך הזמן שיש לחוש לחיות בלא נשימה וראו שאינו נושם.

והנה כשמתה על המשבר כשהיו שוהין רק זמן הקצר דאפשר לחיות בלא נשימה לא היה מת הולד ולכן היו מותרין וגם חייבין לקרוע הבטן כדאר"י אמר שמואל אחר שנפסק הנשימה משך זמן קצר זה, אבל כיון שהבדיקה צריכה להיות כל עת זה בלא היסח הדעת החמירו להחשיב לדורות אלו לאין בקיאיין להכיר במיתת האם בשיהוי רק זמן זה לומר שודאי לא היתה היסח הדעת כל העת והיא בדיקה טובה, אלא במשך זמן גדול שלא נראה שום שינוי בהנשימה סמכינן שהיתה בדיקה טובה אף שלא היתה הבדיקה כל משך זמן הזה בלא הפסק, אבל הסמיכות ע"ז הוא בזמן שכבר א"א להולד לחיות. אבל לא החמירו לנו לאסור שלא לסמוך על בדיקתנו לעצום העיניים וכדומה שהם מצורכי המת ושהם רק חששות בעלמא, אבל הוא דוקא אחר בדיקת כל משך הזמן שא"א לחיות בלא נשימה שהם איזה מינוטין בלא היסח הדעת כלל קודם שיעצמו העיניים ושאר הדברים והנענועים והטלטולים שצריכין לעשות למת שנחשבו יו"ד/ בסיומן של"ט סעיף א', ולכן אף שלגבי קריעת בטן האשה להוציא את הולד כתב הרמ"א שאין נוהגין עכשיו כן מ"מ לענין עצירת העיניים וכדומה לא השיג הרמ"א כלום משום שגם עתה מותרין. אבל ראוי להחמיר למה שבארתי גם לענין עצירת העיניים וכדומה להשהות יותר זמן שקשה לבדוק בלא הפסק אף רק איזה מינוטין, וכמדומני שנוהגין לשהות הרבה יותר משיהוי מעט שכתב הרמב"ם, שעל זה יש לסמוך כשלא ראו שינוי בהנשימה בבדיקות איזה פעמים, אחר שבדקו משך איזה מינוטין בלא הפסק אף שיש לחוש להיסח הדעת קצת לנו שאין בקיאיין.

ומה שגם הגאונים השיבו שלא קרעינן לכרסה לאפוקי את הולד אף שמסתבר שהם היו בקיאיין דהא הרמב"ם שהיה זמן רב אחריהם נקט דין זה למעשה, נראה שהשיבו זה למקום שהיו סתם אנשים שחששו לשמא אינם בקיאים.

ובדבר שעושין הרופאים לקיים את מי שרוצים ליטול ממנו איזה אבר שיהיה אף שלא היה ראוי כבר לחיות ע"י אמצעים מלאכותיים עד שיהיה מוכן להשתיל בהחולה, נראה לע"ד דכיון שאינו לרפאותו אלא להאריך חייו איזו שעה, אם חיי השעה שיחיה ע"י האמצעים של הרופאים יהיו ביסורים אסור, ואף השבו"י שהביא כ"ג יודה בזה, דמסתבר דזהו הטעם שמותר להסיר דבר המעכב יציאת הנפש כשאין בזה מעשה כדאיתא ברמ"א יו"ד/ סי' של"ט סוף סעיף א' שהוא משום היסורים, ואם היה מותר לעשות אמצעים להאריך חיי שעה אף כשהיו לו יסורים איך היה שייך להתיר להסיר דבר המעכב יציאת הנפש הא אדרבה היו צריכין להביא הדברים המעכבים יציאת הנפש דהא עי"ז/ יחיה/ יהיה מעט יותר, אלא ודאי דאסור לעשות אמצעים להאריך חיי שעה באופן שיהיה ביסורים, וסתם עכוב יציאת הנפש בגוסס הוא ביסורים כדמובא בבית לחם יהודה על גליון הש"ע בשם ספר חסידים בטעם שאוסר לצעוק עי"ש, אף שלעשות מעשה לקרב מיתתו אסור כמפורש ברמ"א שם אף שהוא ביסורים והוא בדין רוצח שאסור ממש באותו איסור דלא תרצח וחייב גם מיתה כשיהרוג אדם בעל יסורים גדולים מצד רחמים עליו ואף ע"פ בקשתו. ועובדא דר"ח בן תרדיון בע"ז דף י"ח שהסכים להקלצטונירי להרבות בשלהבת ולהסיר הספוגין של צמר מלבו וגם נשבע לו שביאנו לחיי עוה"ב, אולי דוקא לעכו"ם התיר אף שגם הם מצוים על רציחה, ואולי באותה המיתה שממיתין אותו בנ"א כהא דר"ח בן תרדיון רשאים לעשות שתהיה המיתה בקלות אף שהוא קירב זמן, ועדיין צ"ע בהעובדא. אבל לעשות מעשה להאריך חייו ביסורין נמי אסור, וכיון שאסור לעשות זה בשביל חיי עצמו כ"ש שאסור לעשות זה בשביל חיי אחרים. ומה שיאמרו הרופאים שאינו מרגיש כבר ביסורין אין להאמינם כי אפשר לא שייך שידוע זה דהא משמע שעכוב יציאת הנפש הוא ביסורים אף שלא ניכר לנו, וגם אם האמת שלא יהיה לו יסורים הרי יהיה אסור להפסיק הרפואה ממי שרוצים ליטול ממנו האבר מאחר דיארכו חייו אף רק לשעה, ולכן ברור שאסור לעשות זה.

ומש"כ המנ"ח בקומץ מנחה מצוה רל"ז דנראה לו דאם אחד מאבד עצמו לדעת אין מחוייבין להצילו, והגאון ר' שלמה קלוגער ז"ל בחכמת שלמה חו"מ סימן תכ"ו חידש עוד יותר שאם אין ההצלה לפי כבודו אינו מחוייב להצילו כדהביא כ"ג, פשוט במחילת כבוד גאונים אלו אשר הוא טעות גמור ושרי להו מרייהו, דדברי חכמת שלמה היו ודאי ח"ו לאומרם דאם כבוד שמים נדחה דהרי נדחו כל איסורי התורה החמורים ביותר כשבת ומאכלות אסורות מפני פקוח נפש של פחות שבפחותים ואפי' בשביל עובר עבירות לתיאבון כ"ש שנדחה כבוד בשר ודם אף של הגדול שבגדולים. ול"ד להא דלא עשה ר"ש ק"ו מכבוד שמים בנדריים דף ס"ו שהוא כדפי' הרא"ש שם ול"ד להשקאת סוטה שקינא לה בעלה לשם שמים ובמה שאסרה עליו בקונם היה אדרבה באיסור, וגם אף לפ"ז הוצרך הגמ' להטעם דלא למירגלי למידר, דהא תיבת ועוד מוחק הב"ח מטעם דכן מפורש ברש"י שם שכתב ולהכי לא רצה לטעום כי היכי דלא למירגלי למידר, ואף אם נימא שלהרא"ש גורסין ועוד והם שני טעמים הרי עכ"פ צריך טעם שלא למילף מכבוד שמים. ואף בזה שאיכא טעם פליג ר' יהודה משום דסובר דמק"ו גדול כזה דמכבוד שמים לא סגי בטעמים כאלו לדחות הק"ו, ולפי הכלל דר' יהודה ור"ש הלכה כר' יהודה יש לפסוק כר' יהודה למעשה ובפרט שבבא בן בוטא משמע שסובר כוותיה דהא בריך אותה ששברה השרגי על ראשו מחמת שחשבה בטעותה שכן ציוה לה בברכה גדולה ביותר, ואולי גם רשב"ג שרקקה אלבושיה סובר כר' יהודה דאף שמהעובדא עצמה אפשר לומר שרשב"ג לא ידע מרקיקתה ועשאה שלא בהסכמתו, אבל מהר"ן משמע שהיתה בידיעתו דהרי כתב ואייתי הכא האי עובדא לאשמועינן חסידותיה דבבא בן בוטא כי היכי דאייתי הכא עובדא דרשב"ג ודר' ישמעאל הרי מפרש הר"ן דמילתא דרשב"ג היה נמי חסידות מרשב"ג ואם לא היה יודע לא היה שייך לחשיב זה מחסידותו, וגם מצינו דר"מ בירושלמי פ"א דסוטה עשה נמי מעשה כר' יהודה והוי ר"ש יחיד לגביהו. ובלא זה לא שייך להקל בהצלת נפשות בשביל איזה ראייה אף אם היה ראייה לכאורה דלכן אין להקל גם כדברי המנ"ח אף אם היה ראייה טובה.

אבל הא אינו ראייה של כלום, דהא דלא אמר בסנהדרין דף ע"ג דצריך קרא דלא תעמוד על דם רעך להצלת גופו לזקן ואינו לפי כבודו דמקרא דוהשבותו לו היינו אומרים שדינו כממון דהיה נפטר הזקן כמו בממון, הוא פשוט משום דבכה"ג היה חייב להשיב גם בממון, דהא אימתי נפטר מהשבת אבדה מחמת שאינו לפי כבודו מפורש בב"מ דף ל' כללא דרבא שהוא דוקא אבדה כזו שבשלו לא היה מחזיר משום שכבודו שוה לו יותר מהפסד הממון כזה ששוה האבדה, שלכן אם היתה האבדה שוה סך גדול שאם היתה אבדת עצמו היה מזלזל בכבודו הרי היה מחוייב להחזיר גם אבדת אחרים, וא"כ כשהוא הצלת נפש דבשביל הצלת נפש עצמו היה מזלזל בכבודו נמצא שאף שהיה דין הצלת נפש רק כאבדת ממון נמי היה חייב משום דגם בממון היה חייב כה"ג שבשלו היה מחזיר. ואף אם הוא אדם שכבודו עדיף לו מחייו, הרי הוא אסור למות בשביל זלזול הכבוד ולכן ודאי אינו כלום מה שהיה רשע לזה, לפוטרו מהצלת אחרים בשביל רשעתו, ולבד זה אינו נאמן שום אדם לומר שכבודו היה עדיף לו מחייו. וגם היה נבטל דעתו אצל כל אדם אף שלא היה איסור בדבר, ולכן נמצא שטעות גמור הוא אף הבאת הראיה גופה.

וכן אינו ראייה של כלום גם לחדוש המנ"ח לפטור להציל מאבד עצמו לדעת, דהא ל"ד כלל לאבדת ממון מדעת, שלהשליך לחוץ במקום הפקר שיאבד ממנו הוא דבר שרשאי אדם לעשות כן בשל עצמו ואין מחוייבין למנעו מרצונו ולהשיב, ואף אם ישליך למקום אבוד מן העולם שיש איסור בל תשחית, הרי עכ"פ לא שייך לחייב בשביל זה להשיב לו דוקא אלא היה שייך לחייב שיקח ממקום האבוד ולהניחו אף במקום הפקר, וזה הא לא חייבה לאדם להציל דברים מהשחתה דהתורה אסרה רק להשחית בידים ולא להציל מהשחתה כשאין לחייבו מצד הפסד הבעלים, אבל לאבד נפש הא אינו רשאי אף נפש עצמו, ולכן ודאי לא שייך שבשביל מה שהפקיר נפשו שאין לו הרשות לזה יפטרו אחרים מלהצילו, ואף בממון אם היה מציאות כה"ג שהיה עליו איסור להפקיר נמי היו מחוייבין להחזיר לו, שלכן אין צורך לקרא דלא תעמוד על דם רעך בשביל זה דאף מקרא והשבותו לו דהיינו אומרים שהוא רק כדין ממון נמי היינו יודעין שמחוייבין להציל גם מאבד עצמו לדעת, ונמצא שליכא ראייה גם לחדוש המנ"ח. ולכן ברור ופשוט שחייבין להצילו ואף לחלל שבת על הצלתו, ואמרו שכן מפורש בספר של הגאון מהרי"ל דיסקין ובספר חלקת יואב בפשיטות דמחוייבין להציל גם בחלול שבת גם את מי שאיבד עצמו לדעתו והוא ברור לדינא.

וראיית החכמת שלמה מטעם ר"פ באיסור לבעול פנויה להתרפא משום פגם משפחה בסנהדרין דף ע"ה שפרש"י שהיו בושיין בדבר ג"כ אינו כלום, דהא הוא דין הנאמר מצד החומרא שבגילוי עריות שיהרג ולא יעבור שימות ולא יתרפא שהרי בענין זה איירי שם כל הסוגיא וכן ברמב"ם נאמר דין זה בענין מסירות נפש בג' הדברים ואיסור להתרפאות בהן בפ"ה מיסוה"ת ה"ט, ואם הוא מצד שאין מחוייבין להצילו

כשאינו לפי כבודו לא שייך למינקט דין זה בדיני מסירות נפש ואיסור רפוי בעריות, וגם הא הש"ך בסימן קנ"ז סק"י הביא שמזה ראייה דאף על לאו בעלמא יהרג ולא יעבור בע"ז וג"ע וש"ד, ואם הוא מצד בזיון משפחה לא שייך אף לאיסור כלל, ואף לטעם ר"א בדר' איקא משום גזירה ונימא שיש כח ביד חכמים לגזור אף ליהרג ולמות איזו ראייה הוא. וגם לטעם ר"פ לא היה זה איסור אלא היתר ואדרבה יותר ראוי היה שלא יקפידו בני המשפחה, ולכן ברור שלא שייך לענין בזיון דענינים אחרים וגם לא מצד גזירת חכמים דאולי אין כח כלל לגזור ליהרג ולמות שליכא זה בכל דיני התורה, אלא הוא משום דנחשב מאיסורי עריות שאין מתרפאין בהם, ופגם משפחה שבושין בזה כשאירע במשפחתם אף פנויה זונה כמו אם היה במשפחתם א"א זונה עושה להחשיב גם זה מתרפא בעריות, וכן ממה שאפשר לפרוץ מזה בעריות יש להחשיב זה מתרפא בעריות, וכיון שנחשב מתרפא בעריות אסור אף שימות דגם באיסור לאו ואיסור דרבנן דבג"ע אסור אף שימות מזה כדהוכיח הש"ך מזה. ואף שהש"ך הביא תחלת המעשה שאיכא למימר שלא הביא אלא למ"ד שסובר דהיתה א"א מ"מ כיון שלא הזכיר דהוא למ"ד זה משמע דאף למ"ד פנויה הוא מטעם זה עצמו.

אבל נראה דבפנויה הוא רק לענין איסור להתרפאות דהוא מצד רצונו בהאיסור, שלענין זה אף שהיא ערוה רק מדרבנן לרוב השיטות ואף להרמב"ם דעל פנויה לוקה בלאו דקדשה הוא רק ערוה דחייבי לאוין, נחשב זה כמתרפא בעריות משום דלענין הרפוי הוא אופן אחד עם עריות דאורייתא וכריתות, דהטינא שעלתה בלבו מחמת רצונו בזנות הרי אפשר להיות גם בחי"כ ונמצא דהרפוי בזנות אף שפעם זה הוא בזנות דפנויה הרי זה ממש אפשר להיות בא"א ובחי"כ = ובחי"כ כריתות =, ולכן שייך להחשיב רפוי זה דפנויה אביזרייהו דעריות כיון דשם זנות הוא גם בפנויה כדחזינן מפגם המשפחה מזה וממה שנפרצו מזה לעריות, ועל אביזרייהו איכא נמי איסור ימות ולא יעבור. אבל באנסוהו עכו"ם לבעול פנויה שאין הצלתו כשיבעול מצד שרוצה בזנות אלא בזה שעושה רצון המאנס ורק שמ"מ בג' עבירות דע"ז ג"ע וש"ד מחוייב ליהרג ולא לעבור לא שייך ביאות דכל הנשים האסורות לו להחשיבן כולהו כענין אחד לומר על ביאות פנויות שהן מדרבנן ועל אסורות רק בלאו שהן אביזרייהו דעריות דאורייתא וחי"כ, ולכן שפיר כתב הש"ך בס"ק זה בסופו ומ"מ משמע דבערוה דרבנן לכו"ע יעבור ואל יהרג ופשוט הוא, ולא הוקשה לו כלל מהא דלחז"ל דפנויה היתה אמרו ג"כ דימות אף שלרוב השיטות הוא רק מדרבנן, משום דלענין העלה לבו טינא בשביל שרצונו בהעבירה נחשבו כל ביאות דזנות כענין אחד והוי הרפוי בזנות דפנויה אביזרייהו דרפוי גם מזנות דחיי"כ, אבל באנסוהו עכו"ם כל אשה הוא ענין בפני עצמה ולא שייך להחשיב אביזרייהו מזנות זו לזנות זו, ולכן בערוה דרבנן שהוא לרוב השיטות בביאת פנויה כשאנסוהו לבעולה יעבור ואל יהרג, ואיכא גם דסברי שאף בחייבי לאוין יעבור ואל יהרג כדסובר רעק"א שם ובגליון מהרש"א הביא כן גם מספר זרע אברהם ובברכ"י הביא כן גם מרמב"ח בספר תוס' יו"כ עיי"ש. אך מ"מ שפיר הביא הש"ך ראייה דגם על אביזרייהו דלאו דלא תקרבו שהוא העמדת לפניו ערומה וחבוק ונשוק וכדומה יהרג ולא יעבור שהוא שאנסוהו עכו"ם אף דבגמ' הא איירי ברפוי דהעלה טינא, משום דאם על הלאוין דבע"ז ג"ע וש"ד ליכא הדין דיהרג ולא יעבור אלא רק על הביאה דהוא איסור הכרח דוקא לא היה לנו לאסור גם להתרפאות מהלאו דלא תקרבו דהא הותר בכל איסורי התורה בסכנה ואף כשהסכנה באה לו מצד שנתאוה להאיסור כגון בהריח בשר חזיר עיין בכתובות דף ס"א, אלא צריך לומר דעל הלאוין דבעריות נמי יהרג ואל יעבור ואיסור לא תקרבו הוא לאו בערוה זו, אך ממילא יצא חלוק בביאת פנויה וחייבי לאוין בין העלה טינא להתרפא בביאתה ובהקרבות לה שהדין שימות ואל יעבור לחז' וחד וכפי שאיפסק גם בפנויה, ובין אנסוהו עכו"ם לבעול פנויה וחייבי לאוין דיעבור ולא יהרג כדבארתי.

ובדבר אם יש חיוב לאחד לחתוך אברו בשביל הצלת נפש של חברו, כיון שפליגי רבוותא בזה אין לחייב כהרדב"ז בתשובה שהביא בפת"ש יו"ד סימן קנ"ז ס"ק ט"ו ואין בידי הספר לע"ע לעיין בדבריו, ונראה שהטעם הוא משום דלא תעמוד על דם רעך הוא ככל הלאוין שמחוייב להוציא כל ממונו כדי שלא לעבור על הלאו כדאיתא ברמ"א יו"ד/ סימן קנ"ז סעיף א', וכתב הש"ך שם סק"ג ואם יש סכנת אבר צ"ע אי דימי לנפש או לממון ומסיק דנראה לקולא, ונראה שהוא מטעם שלא נקט הרמ"א רבותא דאפילו אבר צריך לחתוך כדי שלא לעבור אלא, אלמא דלחתוך אבר אינו מחוייב בשביל לאו ויעבור ולא יחתוך אברו אף שהוא אבר שאין בו סכנה. ואף שלחלל שבת בשביל סכנת אבר אסור כדאיתא באו"ח בסימן שכ"ח סעיף י"ז וה"ה שאסור להתרפא בשאר איסורי לאוין בשביל סכנת אבר, וזהו כוונת הש"ך שציינן לעיין באו"ח סימן שכ"ח סעיף י"ז שהוא לראיה לאיסור, ומ"מ לא חש לזה ש"ך ומסיק שנראה לקולא, נראה פשוט שהתם שהחולי כבר יש בהאבר אין לו לעשות איסור לאו ולחלל שבת כדי לרפאות את אברו, אבל כשהוא להיפוך שהוא אנוס לעבור על לאו אך בחתיכת אבר ינצל מלעבור על הלאו אינו מחוייב לחתוך האבר

בשביל שלא יעבור הלאו. וסובר הרדב"ז מאחר שלא מצינו שעל לאו דלא תעמוד על דם רעך יהיה חמור מכל לאוין שבתורה שיהיה מחוייב גם לחתוך אברו להציל חברו, ובלא ראייה להחמירו משאר לאוין אין לנו לומר חדוש כזה ולכן אינו מחוייב לחתוך אבר בשביל הצלת חברו.

ועיין באור שמח פ"ז מרוצח ה"ח שהוא מביא בשם הרדב"ז דחייב לקוץ אבר שלו כדי להציל את חברו, (ואולי כוונתו להנידון בזה שם דהא הרדב"ז סובר לדינא שאינו מחוייב), אבל הוא מסיק דאינו מחוייב. וראייתו מסנהדרין דף מ"ד מעובדא דעדים הרשעים שהעידו על בנו של שמעון בן שטח שחייב מיתה וחזרו בהן אך לא הועילה חזרתן לפוטרו ממיתה מדין שאין חוזרין ומגידין שהיה להם להעדים שיקטעו ידיהם שהיה נפטר ע"כ דאין מחוייבין לקטוע ידו להצילו אף דעל ידי עדותן בשקר נהרג בחנם, אינו ראייה דהא אף שהב"ד לא שייך שיחייבו דהרי אין נאמנים לדינא דמה שחזרו בהן, מ"מ הן עצמן שידעו שיהרג על ידם היו מחוייבים ודאי לקטוע ידם כדי שלא יעברו על איסור רציחה ולא יענשו בידי שמים גם על חטא דרציחה והעונש הוא גדול טובא מרק על איסור עדות שקר לבד, ול"ד כלל להא דתוס' שבת דף ד' ד"ה קודם דבמה שנמנע מלרדות הפת שהדביק בתנור ע"י מה שאמרו לו לא יתחייב סקילה על אפיית הפת, חדא שאף שנימא דאין אדם מחוייב לקטוע אברו להצלת חברו הרי עכ"פ ודאי לא אסרונו דהא אדרבה כתב הרדב"ז שמדת חסידות איכא כדהביא בפת"ש, וממילא יהיו העדים חייבין כשלא יקטעו ידם בעונש רציחה לשמיא, ועוד הא רק באיסור שבת שייך שנפטר מהו מסקילה מאחר ששב בתשובה ורוצה לתקן האיסור במה שירדה הפת אך הב"ד אין מניחין אותו לתקן האיסור, אבל ברציחה שלא מועילה תשובה כשיקטעו ידם ולא יהרג תועיל תשובתם ע"ה עדות השקר ל"ש כלל לפוטרו, ולכן ודאי היו העדים מחוייבין לקוץ ידם, ומוכרחים לומר שלא רצו רשעים אלו לקוץ ידם כי לא שבו בתשובה גמורה אף שחזרו בהם וממילא ליכא ראייה משם, אבל לדינא אמת שאין לחייבו לקוץ אבר להצלת נפש כהרדב"ז ומטעם שבארתי שהוא נכון.

ולפי הטעם שכתבתי דלאו דלא תעמוד על דם רעך הוא כדוין כל הלאוין, אין לחייב לאדם ליכנס בספק סכנה להצלת חברו מודאי סכנה, דהא להנצל מעבירת כל הלאוין ודאי לא רק שאינו צריך אלא שגם אסור להכניס עצמו לספק סכנה, דאדרבה הא מחללין שבת אף לרפאות מספק סכנה וכ"ש שאסור להכניס עצמו לספק סכנה להנצל מחלול שבת ומכל הלאוין, וא"כ אין לחייבו להכניס עצמו לספק סכנה גם בשביל להציל נפש חברו. אבל מסתבר שיהיה חלוק לאו דלא תעמוד על דם רעך משאר לאוין לענין איסור דבשאר לאוין הא אסור להכניס עצמו לספק סכנה כדי שלא יעבור אלאו כדלעיל, דהא אף להסוברין דרשאי להחמיר על עצמו גם ליהרג ולא לעבור בשאר עבירות מפורש בר"ס קנ"ז דהוא דוקא כשהעכו"ם המאנסו מכוין להעבירו על דת אבל כשהוא להנאת עצמו אסור להחמיר ונקרא חובל בעצמו כמפורש בש"ך סק"ב, וכ"ש שמי שאינו מתרפא בשביל חלול שבת ואיסורין אחרים שהוא מתחייב בנפשו, וכ"ש שהוא מתחייב בנפשו ומאבד עצמו לדעתו כשיכניס עצמו לספק סכנה במעשה בשביל איסורי לאוין. אבל להציל נפש חברו אף שג"כ הוא רק באיסור לאו יהיה מותר להכניס עצמו בספק סכנה מאחר דעכ"פ אצל נפש מישאל לפ"מ שפרש"י בסנהדרין דף ע"ד ד"ה סברא בטעם שיהרג ולא יעבור ברציחה משום דכשיעבור ויהרוג והוא ינצל הרי איכא תרתי אבוד נשמה ועבירה וכשיהרג ולא יעבור איכא רק חדא אבוד נשמה דכי אמר רחמנא לעבור על המצוות משום וחי בהם משום דיקרה בעיניו נשמה של ישראל והכא גבי רוצח כיון דסוף סוף איכא אבוד נשמה למה יהא מותר לעבור, אלמא דשוין לדין זה נפש שלו ושל חברו וממילא שייך להתיר ספק נפש שלו בשביל ודאי נפש חברו. אבל לחייב ליכנס לספק סכנה כיון שעכ"פ הוא בדין לאו אין להחמיר יותר מלשאר לאוין למה שבארתי בטעם הרדב"ז. אבל בלשון הב"י חו"מ סימן תכ"ו איתא שהגמ"י הביא מירושלמי שחייב והסמ"ע סק"ב כתב בלשון צריך שג"כ הוא כלשון חייב, וא"כ הוא דלא כדכתבתי בטעם הרדב"ז לענין שא"צ לקוץ אברו להצלת נפש חברו, אבל לא קשה זה על הרדב"ז, דרדב"ז הא פסק דלא רק שאינו מחוייב להכניס עצמו בספק סכנה אלא אף שליכא מדת חסידות דה"ז חסיד שוטה דספק דידיה עדיף מודאי דחבריה כדהביא בפת"ש עיי"ש, וגם כל הפוסקים לא פסקו כירושלמי כדכתב הסמ"ע.

אבל אף שרשאי ליכנס לספק סכנה בשביל הצלת נפש חברו אף שאינו מחוייב ול"ד לשאר לאוין שאסור, מטעם דניצול נפש מישאל שהוא אליבא דפרש"י דשוין לענין זה נפש שלו ושל חברו, אין להתיר שיפקיר נפשו למיתה ודאית בשביל הצלת נפש חברו ממיתה ודאית, דהא הטעם דמי יימר דדמא דידך סומק טפי דלמא דמא דהוא גברא סומק טפי הוא דבר ברור כמו שרואה שכן נגזר מהשי"ת ולכן אינו יכול לומר שאולי דמא דידיה סומק טפי, אף באופן שיוודע שמעשיו יותר מתוקנים ממעשה חברו ואף

באופן שכן הוא החזקה לעלמא שאם היו שנים עומדין בסכנה ואפשר להציל רק אחד מהן היו מצילין אותו ולא את חברו כפי שתנן בסוף הוריות ואף שהוא ת"ח וחברו ע"ה אסור לת"ח לעבור על רציחת הע"ה כדי שלא ליהרג, ומאותה הסברא עצמה דמי יימר אף שהוא כסתירה לענין הקדימה להצלה וכסתירה לגבי מעלת ת"ח נגד ע"ה, דהא רק מהסברא ידעינן שלא נאמר קרא על ש"ד שיהרג ולא יעבור כמפורש בגמ' שם, והוא מטעם דזה שהעכו"ם ציוה לו להרוג את פלוני לא נחשב שנגזר משמיא על פלוני שיהרג דאין גוזרין משמיא לעבור איסורין והיה נגזר שהעכו"ם יהרוג את הפלוני, ובע"כ שהגזירה משמיא הוא עליו אך באופן שיכול להציל עצמו בעבירה דרציחה, ונמצא שרואה שאף שהוא ת"ח ובעל מעשים והשני ע"ה סומק לענין הריגה דמא דפלוני הע"ה להקב"ה ולא דמא דידיה אף שהוא ת"ח ובעל מעשים מטעם שלא נמסרו לבנ"א אלא הקב"ה בעצמו יודע ותמים פעלו ולכן אסור לו להנצל ברציחה דפלוני אף שהוא ע"ה מסברא זו ממש.

וא"כ כשהוא להיפוך שנגזר על פלוני ליהרג ולמות והוא רוצה להצילו מסכנה ודאית שהוא ימות ויהרג תחתיו אף שזה שנגזר עליו הוא ת"ח ובעל מעשים וזה שרוצה להצילו בחייו הוא ע"ה אסור לו להצילו בחייו דהרי רואה דעתה דמא דחבריה לא סומק ודמא דידיה סומק שלכן אסור להצילו בסכנה ודאית של עצמו. וזה שפפוס ולוליינוס אחים שאמרו על עצמם שהם הרגו בת המלך כדי להציל את ישראל כדאיתא בתענית דף י"ח ברש"י וכן ברש"י ב"ב דף י' אף שמשמע שהם לא היו בכלל הגזירה מדחזינן שעשו דבר היותר גדול שהרי בשביל מצוה זו אין כל בריה יכולה לעמוד במחציתן כדאיתא בגמ' שם, הוא משום דהצלת ישראל שאני. אבל ליכנס רק לספק שאפשר שגם הוא יחיה אין ספק שלו עושה להחשיב כנגזר ודאי שפלוני ימות מאחר שאפשר שיוצלו שניהם לכן אף שאין לחייבו כדלעיל עכ"פ רשאי.

ומש"כ כתר"ה דאין לחייב גם ליקח אבר ממת ממש מצד שהוא בזיון, הנה היה שייך זה לפי שיטת החכמת שלמה שנתבאר שהוא טעות וגם דברי הכלי חמדה אינם למה שנתבאר, אבל לדינא נראה שליכא חיוב דהא איתא בתוס' שבת דף מ"ד דאדם בהול על מתו יותר מעל כל ממונו, דהא אסור הצלה מדליקה הוא אף שישרף כל ממונו ולא חששו להתיר כדי שלא יבא לכבויו במזיד ולהציל את מתו התירו למה שאיפסק הלכתא כר' יהודה בן לקיש מטעם דאי לא שריית לו אתי לכבויו במזיד משום שמצטער ביותר. וכיון שלא מצינו אלא שמהויב להוציא כל ממונו אין לנו לחייב בדבר שהוא יותר מכל ממונו, והוא אצל המצטערין טובא כמו הדין דחתיכת אברו שאינו חייב, ומסתבר שלא יהיה מחוייב להנצל מעבירת כל לאוין ע"י שיתן מתו לחתכו ולבזותו באלו המצטערין טובא על מתו יותר מעל כל ממונו להש"ך שמיקל בחתיכת אבר של עצמו. אבל מצוה ודאי איכא שאף שטבע האדם להצטער טובא על מתו יותר מכל ממונו מסתבר שחיוב ליכא ע"ז ולכן מצוה שלא יצטער טובא ויציל נפש באבר של מתו, וגם הא מדת חסידות איכא אף לחתוך אברו כדי להציל נפש ישראל כדכתב הרדב"ז, וממילא להניח לחתוך אבר מהמת הוא גם מצוה דלחתוך מעצמו שהוא חי שהוא צער מוכרח דכל אדם מצטער מזה לא שייך לומר שיהיה מצוה ולא יצטער אבל במת שייך לומר שלא יצטער משום פקוח נפש דפלוני מאחר שהוא דבר ראוי לעשות שלכן הוא גם מצוה שלא יצטער טובא ויניח לחתוך אבר מהמת בשביל הצלת נפש דעדיפא. והנני ידיו מוקירו מאד משה פיינשטיין

תשובה: את גי"ה קבלתי, ושמחתי מאד בעברי על בתרי אמרותיו, וביותר כי נסכמנו לד"א בדבר הלכה למעשה, אף אם לא בטעם הדברים, ובאשר כי מידי עיוני בדברי תורתו אשר כתב לאמר, העיר רעיוני איזה הערות, אמרתי להציעם לפני כת"ה.

(א) ע"ד אשר האריך כהד"ג, בפירוש שיטת הרמב"ם (פ"א מה' טומאת מת ה"ט"ו), בהותו ראשו, ופירש דבריו בחתיכת המפרקת בלא רוב בשר, והסימנים, וכשיטת הבעה"מ (בחולין דף כ"א), ובזה נתיישב דלק"מ קושי' הכ"מ שם על הרמב"ם, וא"צ לדחוקו עכ"ת, הנה אף כי כן מצאתי בחי' הג' תפארת יעקב על התפא"י (אהלות פ"א מ"ו) דכתב ג"כ הכי להפליא על הכ"מ, וכדברי כהד"ג, אבל לא הבנתי הדברים, דהרי הכ"מ ברור מללו, דעכ"ח צ"ל, דהפי' הותו ראשו להרמב"ם, היינו חתיכת כל הצואר, המפרקת ורוב בשר וכל הסימנים, דכן מפורש מדבריו גבי שרצים (בפ"ד מה' אה"ט הי"ד), שציינן הכ"מ שם (בה' טומאת מת) לשם, בזה"ל, וזה נראה מדבריו (בספ"ד מה' שאה"ט), גבי הותו ראשיהם דגבי שרץ עכ"ל, ור"ל דכתב שם הרמב"ם בזה"ל, השרץ אינו מטמא עד שימות הותו ראשיהם אעפ"י שעדיין הראש מעורה בעור הגוף, אעפ"י שהן מפרכסין כזב הלטאה מטמאין עכ"ל, וציינן הכ"מ שם המקור (פ"ק דאהלות ופ"ק דחולין כ"א) וכו"ל עיי"ש, והוסיף שם הכ"מ לומר, דמפרש רבינו, דרבנותא קמ"ל, אע"פ שמעורין בעור

הגוף, דאל"כ פשיטא עיי"ש, ובתוי"ט (באוהלות) שם, כתב ע"ז, כלומר דאע"פ שהן מפרכסין ל"ה רבותא כלל עיי"ש, ור"ל, דזולת מה שמעורה בעור הגוף הוי פסיק ריש' לגמרי, ול"ה כזנב הלטאה רק זנב הלטאה ממש, וש"מ מזה, דלהרמב"ם הפי' הותז ראשו, היינו נחתך כל הצואר עם הבשר והסימנים, ולא נשאר רק מה דמעורה בעור הצואר, וכיון דכל מה שכתב הרמב"ם, בהותז ראשו, בין באדם (פ"א מה' טומאת מת הט"ו) שם, ובין בבהמה וחי' (האה"ט פ"ב ה"א), ובין בשרצים (סופ"ד מאה"ט) שם, הכל מקורם מחד הותזו ראשיהם במתני' דאוהלות שם, וכיון דגלי הרמב"ם בחד מקום, מה הפירוש של הותז ראשו, על הכלל כלו נאמרה, ושפיר הוצרך הכ"מ לכל הדוחק הזה ולק"מ.

(ב) אבל שפיר הקשה כהד"ג, שכיון שלהכ"מ, הותז ראשו, היינו בנחתך המפרקת ורוב בשר עמו, א"כ הרי כבר חשב הרמב"ם שם, נשבר מפרקתו ורוב בשרה עמה, ולמה הוצרך עוד להזכיר הותז ראשו בפני עצמו, וכן יוקשה בזה, על הרמב"ם (בהאה"ט פ"ב), מה שכתב בבהמה וחי' עיי"ש, אבל כבר הקשה זאת בס"פ (יו"ד סי' כ"ז פלתי בסוף הסימן), ותי', די"ל נשברה מפרקתו ורוב בשר, היינו עם החוט, שהחוט ג"כ נפסק, וכדברי הטו"ז ואחיו הגאון ז"ל שם, והותז הראש, אף דהחוט עדיין שלם, וא"כ הרי הם תרי גווני, בזה החוט קיים, ובזה החוט נפסק, וכתב ע"ז, דזה ברור עיי"ש, אבל לא זכיתי להבין גם דבריו, דהרי שוב קשה לי להפלתי לשיטתי, מהא דכ' הרמב"ם בשרצים, אע"פ שעדיין מעורה בעור, משמע הא זולת העור נחתך כלו, וכתב הפלתי, דיש הבדל בין שרצים לבהמה, וכמ"ש הרשב"א (בחולין) שם, ע"כ תו"ד, וצריך נגר ובר נגר דלפרקוני', דהן אמת שכתב שם הרשב"א כן, לשיטת רש"י, דפי' הא דהותזו ראשיהם במתני' (דאוהלות) הנ"ל בשרצים, דלא יוקשה ממתני' הנ"ל, על זעירי ושמואל, דאינהו מטמאו אפילו במפרקת ורוב בשר, ולזה פי' רש"י בשרצים, לומר דוקא שרצים, שחיותן גדול מחיות אדם ובהמה, לא מטמי עד שהותזו ראשיהם עיי"ש, א"כ לפי"ז לא נאמר כלל, הא דהותזו ראשיהם באדם חי' ובהמה, ואמאי העתיק הרמב"ם בכלל, הא דהותזו ראשו באדם בהמה וחי', דבודאי א"א לומר, דהרמב"ם סובר, דמתני' מיירי בכולם, ורק נחלק את הפי' בהותזו ראשיהם, לכמה ראשים, וצע"ג.

(ג) וגם חזית קשה, ראיתי בס' תפארת ישראל (אהלות) שם, דהוקשה לו (בבועז י"ג), על הרמב"ם (בהאה"ט פ"ד) שם, דמאי איריא שנשאר מעורה רק בעור, הרי אפילו שנשאר מדובק גם במיעוט בשר נמי מטמא, וגם אפילו נשאר מחובר בב' סימנים, ואי"ל דס"ל כרש"י, ומחלק בין שרצים לאחריני, דהרי התוס' דחו דברים הללו בב' ידיים עכת"ד, גם דברים הללו בלתי הבנה, דלמה צריך לדחות החילוק בין שרצים לאדם בהמה וחי', מחמת דברי התוס', ולא דחה, דא"א לומר כן בדברי הרמב"ם אפילו להו"א, דהרי הרמב"ם בעצמו, מדהביא הדין דהותז הראש, בכלם, ש"מ דס"ל דלא כרש"י, (ולגליון הרא"ש (באוהלות) שם, אף רש"י לא ס"ל כן).

(ד) אבל מ"מ נרויח במה דהוקשה לו, רק על דברי הרמב"ם (בפ"ד מהאה"ט), ולא הוקשה לו מיני' ובי', במה שכתב הרמב"ם (בהלכות טומאת מת ובפ"ב מהאה"ט), באדם ובהמה וחי', דל"ל לכתוב הותז ראשו, כיון שכבר אמר שם נשברה מפרקת ורוב בשר מטמא, ש"מ דהא לא קשי' כ"כ, דאף, דבהותז ראשו, נכלל ג"כ דנשברה מפרקת ורוב בשר, מ"מ דרכו של הרמב"ם, להזכיר מה דאיתא בפירוש בדברי הש"ס, ואף דמכללא ש"מ, מ"מ לא רצה להשמיטו, כיון דנזכר להדיא במתני', כן צ"ל ע"צ הדוחק.

ועוד יש לומר, עפ"י מה שכתב בתפא"י שם, ליישב הערתו הנ"ל על הרמב"ם, דאפשר מש"כ הרמב"ם, אף שנשאר הראש מעורה בעור הגוף, היינו דמלבד מיעוט בשר וסימנים, נשאר ג"כ כל העור שלם, וסמך א"ע על מש"כ (ספ"א מהט"מ ופ"ג דשחיטה), דסגי בנשבר מפרקת ורוב בשר, עכת"ד, ואם נאמר כן שוב י"ל, גם להיפוך, דסמך (בהט"מ ופ"ב מהאה"ט), על מש"כ (בפ"ד מהל' אה"ט), וכתב הותז ראשו, כלומר אבל נשאר עדיין כל העור מחובר, וזה הוי הרבותא, אבל כמובן עדיין לא יצאנו מדוחקא, דכ"ז חסר מהספר.

(ה) וע"ד מה שכתב כהד"ג להעיר על קושייתי בדברי הרמ"א (או"ח סי' ש"ל סעי' ה'), ממש"כ הרמב"ם (פ"ד מאבל ה"ח), דגם בזמן הש"ס חשו לעילוף זמן מועט, ורציתי עפי"ז ליישב דברי תשו' הגאונים, דמוכח מדבריהם, דלא מפקינן הולד מעיקר הדין, עפי"מ די"ל, דדברי שמואל (בערכין) לא אזלא אליבא הברייתא (דמס' שמחות), והגאונים ס"ל כהברייתא דשם, וכהד"ג העיר, דהא לומר שפליג שמואל על ברייתא, אפשר, שמצינו כמה פעמים, שהאמוראים אין פוסקים כאיזו ברייתא, ועל רעיוני עבר, מה שמצינו בשמואל עצמו, בקטן המסורבל (שבת קל"ז ע"ב), דאמר שם, דלא ס"ל כהברייתא דתנא

במתנייתא רשב"ג אומר וכו' עיי"ש, אבל שפיר כתב כהד"ג, דלא רק ברייתא היא, הא דמעמץ וכו', אלא גם משנה מפורשת (בשבת קנ"א ע"ב), והצדק עמו, אבל היא טעות המעתיק, וחסורי מחסרה והכי קתני, דהנה הא ש"כ הרמב"ם, דישנה מעט שמא נתעלף, לא איתא כן בדברי הש"ס להדיא, ומהיכן לקח זאת הרמב"ם, ואפשר לומר, דהרמב"ם דייק כן מהלשון (במס' שמחות פ"א), דאיתא שם, הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר וכו', אין קושרין וכו' עד שעה שימות, אין מזיזין וכו' עד שעה שימות אין מעמץין וכו' עכ"ל, וצ"ב הלשון עד שעה שימות, ובכ"פ ראיתי שהעתיקו הלשון (במס' סופרים) עד שימות, אבל הרמב"ם נראה דס"ל דהלשון עד שעה שימות מדויק, וכן דייק הרמב"ם שם בלשונו, ור"ל דלא סגי עד שימות, רק עד שעה שימות, כלומר עוד שעה מועטת אחרי המיתה שמא נתעלף, והרמב"ם שם, סובב בזה, לא רק על המעמץ, אלא על כל מה שכתב באותו הלכה, והכ"מ שם, העתיק לשון הרמב"ם עד שימות, דס"ל דעד שעה שימות שכתב (במס' שמחות) וברמב"ם שם, לאו דוקא, וע"כ גם בש"ע, לא העתיק להלכה את דברי הרמב"ם, דישנה מעט, אף שהביא את דברי הרמב"ם, דישנה, אבל הש"ך שם הביא דברי הרמב"ם להלכה, ובזה י"ל דס"ל להגאונים, כדברי הרמב"ם בזה, וס"ל דדברי שמואל לא אזלא אליבא דהברייתא הנ"ל, ופסקו המה כדברי (המס' שמחות), אבל יש סתירה לזה, מדברי הרמב"ם גופי', דפסק כתרומיהו, וכמ"ש בדבריי שם, ולא כתבתי כ"ז אלא בדרך אפשר, ושפיר כתב כהד"ג לחלק בין עילוף לעילוף.

(ו) וע"ד המבואר בקונטרסי, להעיר על דברי החכמת שלמה (ח"מ סי' תכ"ו), שכתב דאינו מחויב לבזות עצמו להצלת חבירו, דהשבת גופו כמו השבת ממנו, דפטור בזקן ואינו לפי כבודו, וכהד"ג הוסיף בדחיית דברי הגאון הנ"ל, ואני בעניי, הנני להביא עוד ראיה מפורשת דלא כהגאון הנ"ל, דהנה בש"ס (שבועות ל' ע"ב), יליף מהא דפטור בהשבת אבידה, בזקן ואינו לפי כבודו, מקרא דוהתעלמת, דהאי צורבא מדרבנן דידע בשהדותא, וזילא בי' מילתא, למיזל לבי דינא דזוטר מיני' לסהודי קמי', לא ליזל וכו', ומ"מ מסיק, דה"מ בממונא, אבל באיסורים אין חכמה וכו', כ"מ שיש חילול השם, אין חולקין כבוד לרב עיי"ש, וברמב"ם (ה' עדות פ"א ה"ב) כתב בזה"ל: אבל בעדות שמפריש בה מן האיסור, וכן בעדות נפשות או מכות הולך ומעיד וכו' עיי"ש, וכתב בכ"מ, נראה דסבירא לי' בדיני נפשות, אע"ג שאי ליכא עדים פוטרין אותו, וליכא איסורא, דאין לדיין אלא מה שענינו ראות, מ"מ חילול השם איכא וכו', אי נמי דכשם שאלו היו רוצים להרגו וזה יודע לו זכות, ה' חייב להעיד להצילו, כדי שלא ישפך דם נקי, ה"ד נמי אם רוצים לפוטרו וכו' עכ"ד, הרי דפשיטא לי', דאם נוגע להצלת נפשות, ל"ש לפטור מטעם דזילא בי' מילתא, אף דנלמד והתעלמת, לפטור היכא דאינו לפי כבודו, ומפורש דלא כהגאון המהרש"ק ז"ל.

(ז) אבל כיון שבאנו לזה, שוב ממקומו מוכרח, דבזיון גדול של מת, לא ניתן לדחות אף בשביל הצלת הגוף, דהנה הרמב"ם שם אח"ז (בהלכ' ג'), כתב, דכ"ג אינו מחויב להעיד, אלא עדות שהוא למלך ישראל בלבד וכו' ע"כ, ומקורו (בסנהדרין י"ח ע"ב), וכתב בכ"מ ע"ז, מדסתם דבריו, משמע, דבכ"ג לא שני לן, בין עדות ממון, לשאר עדיות שמפריש בה מאיסור עיי"ש, וכן חזר הכ"מ על דבריו (בה' מלכים פ"ג ה"ז), גבי מלך שכ' דלא גרע מכ"ג, דלא שני לן בין עדות ממון לשאר עדיות, שמפריש בה מן האיסור, או עדות נפשות, דבכלהו אינו מעיד כשאינו למלך עיי"ש, והלח"מ והמל"מ שם (בה' עדות), נתקשו בזה, כיון דפטורין להעיד, הוי מקרא דוהתעלמת, וא"כ כיון דהכתוב לא דיבר אלא בממון, דבמילתא דאיסורא אין חולקין כבוד לרב, אפילו מלך צריך להעיד, וכן ס"ל להתוס' (בסנהדרין) שם /דף י"ח/ עכ"ד, וראיתי בתומים (ח"מ סי' כ"ח אות י"ב), שכתב ליישב שיטת הרמב"ם, כמו שס"ל להכ"מ בדבריו כנ"ל, עפי"מ שכתבו התוס' שם (בשבועות ל' ע"ב ד"ה אבל), ליישב מה דקשה (מברכות י"ט ע"ב), דמוכח דשרי אפילו באיסור, דפריך גבי המוצא כלאים בבגדו, פושטו אפילו בשוק, מהולך לשחוט את פסחו, ולמול את בנו, שמטמא למת מצוה, משום בזיון המת, דילפינן מולאחותו, ומשני שוא"ת = שב ואל תעשה = שאני, ותלי די"ל, דהתם גנאי גדול הוא למת מצוה, שאין לו קוברין, לכך שוא"ת שאני עיי"ש, ואף דהתוס' כתבו עוד תי', מ"מ נראה בכמה דוכתי, דהתוס' חושבים לת' הא' לעיקר, ובזה י"ל, דהה"ד בכ"ג דקדושתו רב, וכן במלך, הוי בזיון גדול, לילך לב"ד, וע"כ אף לדבר איסור אינו מעיד, והתומים הוסיף עוד להביא ראיות לזה, מש"ע ופוסקים עיי"ש, וש"מ מזה, דלשיטת הרמב"ם, דבבזיון גדול, כגון במלך וכו', אף בנוגע לעדות נפשות, ובכלל גם להצילו ממיתה, דהא בהא תלוי כמ"ש הכ"מ, פטור מלהעיד.

(ח) אמנם שוב כתב שם התומים, דבמה דנוגע לכבודו, כיון דרשות בידו למחול (חוץ ממלך), א"כ בדבר איסור, הוי חוב עליו למחול, דאיך יקפיד על כבודו, ברואה כבוד שמים מתחלל, ודוד המלך אמר ונקלתי עוד מזה וגו', (וזה כעין המבואר בקונטרסי הקודם מק"נ = מפקוח נפש = בשבת וכו"ב), והיינו טעמא של

התוס', אבל כ"ז בנוגע לכבוד עצמו, דחובה עלינו שלא לחוס בכבודינו משום כבוד שמים, אבל אין בידינו למחול כבוד אחרים, ולכך בשוא"ת נדחה אפילו מצות שיש בו כרת, כגון פסח ומילה, משום בזיון גדול דמת עכת"ד, וכ"פ שם לדינא (אורים אות כ"א), (ויש להסביר בזה, ענין של פגם משפחה (בסנהדרין דף ע"ה ע"א), דבנוגע לקטנים שאינם בני מחילה, אין בידינו למחול על כבודם בבזיון גדול).

ועוד כתב התומים שם להלן, בשיטת הרמב"ם (ה' כלאים פ"י הכ"ט), דלא הביא תי' הש"ס, גבי מת מצוה, לחלק בין שוא"ת לקום ועשה, דלהרמב"ם לשיטתו, מחלקים בין שוה בכל, לאין שוה בכל, דלפי"ז באיסור השוה בכל, נדחה אף בזיון גדול של מת, אפילו בשוא"ת באיסור דאו', ותלוי בפלוגתת תוס' ורמב"ם בזה עיין שם.

(ט) ומה דאתאן לנו מהנ"ל, דבבזיון גדול דמת, למאן דס"ל, לחלק בין שוא"ת לקום ועשה, דאז בשוא"ת, דינו כמו שרצה לומר מקודם בשיטת הרמב"ם בעדות, דפטור בבזיון גדול, אף מהצלת גופו של חברו בפק"ג, ואם אמרינן כן, אף למנוע בזיון גדול במת, כ"ש שלא לעשות בידים בזיון גדול במת, בשביל הצלת נפש חברו לפי זה.

(י) ואשיבה כמו רגע, לדברי הכ"מ הנ"ל, במה שכתב באי נמי, דכשם שאילו היו רוצים להרגו, וזה יודע לו זכות הי' חייב להעיד להצילו, כדי שלא ישפך דם נקי, הוא הדין נמי אם רוצים לפוטרו, לפי שאין עדים, וזה יודע לו חובה, שהוא כאלו הרגו לאחר, כיון שיודע עדות לנקום נקם ואינו נוקם, וכמ"ש הרא"ש (בפ"ק דמכות), שכל הרואה דבר ערוה חייב להעיד, לקיים ובערת הרע מקרבך עכ"ל, ואשמיענן בזה דבר חדש, דהכובש עדותו ברוצח, נחשב כאלו הי' הוא הרוצח, ודבר זה צ"ב, ונראה דאף דובערת הרע מקרבך, נאמר אפילו בבע"ח, =בבעלי חיים= עי' (חולין קמ"א ע"א), מ"מ עיקר דבר זה נלמד ממה שנאמר לב"ד, שלא לחמול על הרוצח, וכתב בחינוך (תקכ"א), דעז"נ =דעל זה נאמר= לא תחוס עיניך נפש בנפש וגו', ולא תחוס עיניך ובערת דם הנקי, שאם לא נסיר המזיקים ונבער דם מקרבינו, איש את רעהו חיים בלעו, ולא יתיישבו המדינות עי"ש, ועיין ברמב"ם (פ"ב מה' רוצח), דלבער הרצחנים, יש משום תקנת העולם עי"ש, ועל כן כיון שע"י מניעתו להעיד על הרוצח, יתרבה הרציחות, נחשב כאילו הרגו הוא, וממילא ע"י עדותו מונע הרציחות והוי ממש כאילו מעיד של ישפך דם נקי, ושפיר תלוי זה בזה כנ"ל.

(יא) אמנם בהיותי בזה, דיהי' מאיזה טעם שיהי' בטעם הכ"מ, אבל אין להכחיש, מה שכתב בפירוש, דלהרמב"ם כ"ג ומלך, אינם מעידים אפילו בד"נ, =בדיני נפשות= ולפי דברינו הנ"ל, בהוכחה מדבריו, הדין כן לשיטתו, אף בנוגע להצלת נפשות, אם כן יתעורר בזה, כל מה שתמהנו על המהרש"ק ז"ל, דמפני מה יהי' אף בזיון גדול של אדם, עדיפא מכבוד שמים, דנדחו כל האיסורים חוץ מעז"ג ושפ"ד בפק"ג, וגם מה שהבאנו, מהמבואר בש"ס, בפק"ג בשבת, דכל הזריו ה"ז משובח, וברמב"ם איתא, דעושי ע"י גדולי ישראל וחכמיהן (בה' שבת כ"ב ה"ג), ואף הכ"מ לא כתב שם, רק שלא לומר דוקא ע"י גדולי ישראל וחכמיהן עיין שם.

(יב) אבל אודה ולא אבוש, דגם נעלם ממני הדל, להבין מה דמבואר בש"ס (דסנהדרין ע"ג ע"א), דילפינן מלא תעמוד על דם רעך, דחייב להציל חברו, ומקשה תלמודא, האי מהכא נפקא, מהתם נפקא, אבידת גופו מנין, ת"ל והשבותו לו, ומשני, אי מהתם הו"א ה"מ בנפשי, אבל מיטרח ואגורי לא קמ"ל, אלמא אי ליכא קרא יתירא, לא הוי אמרינן שמחויב להוציא ממון אפילו להציל נפש מישראל, ובזה הוכיח בתשו' מהר"י ווייל (סי' קנ"ז) מכח כ"ש, דאינו מחויב להוציא ממון, להציל חברו מעבירה עי"ש, והובא ברמ"א (יו"ד סימן קנ"ז סעיף א' וסו"ס של"ה) ועיין פת"ש שם, וצ"ל אף דפשיטא להו להפוסקים, דמותר להציל עצמו בממון חברו, מפני הסכנה, ומה"ט פירשו התוס', הא דאיתא (ב"ק ס' ע"ב), דאסור להציל עצמו בממון חברו, ר"ל דחייב לשלם אח"ז, ומה דמשמע מרש"י דפירש כפשוטו, תמה בס' פרשת דרכים (דרך החיים דרוש י"ט), דאיך יתכן לומר כן, שהרי כל האיסורים נדחו מפני פק"ג, חוץ ע"ז ג"ע ושפ"ד עי"ש, וכן הביאו הפוסקים מהא דאיתא (ביומא פ"ג), אחזי' בולמס, קפחי' לרועה ואכל רפתי', וכן מהא דאיתא (בכתובות דף י"ט ע"א), אמר ר"ח קסבר ר"מ, עדים שאמרו להם חתמו שקר ואל תהרגו, יהרגו ואל יחתמו שקר, א"ל רבא השתא אילו אתי לקמן לאמלוכי, אמרינן להו זילו חתומו, ולא תקטלו, דאמר מר אין לך דבר שעומד בפני פק"ג וכו' עי"ש, ובחי' הרשב"א שם כתב, דר"מ ג"כ, אף לר"ח, ס"ל כן, רק משום מדת חסידות, ואית דאמרי ר"ח אמר קסבר ר"מ, מדינא נמי יהרגו, ואל יחתמו שקר, לפי שנמצא

בברייתא חיצונית, ג' דברים אין עומדים בפני פק"נ וכו', רמ"א אפילו הגזל, ורבא אמר, אנן קיי"ל רק אלו ג' דברים וכו' כרבנן, ואורי לי הכי, ולא מילתא היא עכ"ד, ומוכח מדברי הרשב"א, דלא ס"ל כלל, שיהי ר"מ ס"ל כן, ואף אם יהי' כן, הרי הלכה כרבנן, ואף דהתם בשטר, לא נטל ונתן ביד, מ"מ מוכח מדבריהם דהוי בכלל גזל, ומ"מ פשיטא להו, דלהלכה עכ"פ, מותר משום פק"נ, מ"מ צ"ל לפי דברי הש"ס (בסנהדרין) הנ"ל, דבלתי הקרא, הוי אפ"ל, דאף דמותר לגזול משום פק"נ, אבל אין חוב על בעל הממון ליתן מעצמו, והא דאמר (בקדושין ח' ע"ב), התקדשי לי בככר, תנהו לכלב וכו', בעי רב מרי כלב רץ אחרי' מהו וכו', או דלמא מצי אמרה לי, מדאו' חיובי מחייבת לאצולן תיקו ע"כ, צ"ל דזה הוי לפי האמת, דילפינן מקרא, דאף מחויב להציל בממונו כנ"ל, או י"ל כיון דאף להו"א, אין משום גזל בפק"נ, תוכל לומר בשביל הצלתה, דיתן לשם קידושין, אף דלא גמרה למקני' נפשה, ואף דצריך ליקח רק ע"ד לשלם, וכמבואר בתוס' (ב"ק) שם, וברא"ש (סנהדרין ע"ג) שם, ובש"ע (חו"מ סי' שנ"ט סעיף ד'), מ"מ כ"ו אם יש לו, אבל בודאי אף אם אין לו, מ"מ אין משום גזל, וכן מחויב חבירו להציל בממונו לפי האמת כנ"ל.

(יג) והנה מדברי מהרי"ו הנ"ל, מוכח לכאורה דלא כדברי המנ"ח (מצוה רל"ט), דכתב שם לענין מצות תוכחה, דחוץ מצות עשה של תוכחה, עוד מתחייב אל"ת, דלא תעמוד על דם רעך, דלא גרע מטובע בנהר, דעובר על לא תעמוד, וגם והשבות לרבות אבידת גופו, עאכו"כ דאם יכול להציל מן העבירה, דהוא אבדת נפשו וגופו ר"ל, בודאי חייב להחזירו למוטב ולהצילו עיי"ש, וכן כתב במהר"ם שיק (מצוה ר"מ) עיי"ש, לפי"ו אין ראי' מהא דהו"א בלתי הקרא, דאין להוציא ממון בשביל אבידת גופו, די"ל דלהציל מעבירה עדיף, ומכ"ש לפי מה דילפינן מקרא, דגם לאבדת גופו, חייב להוציא ממון, דהוי ק"ו לאבידת נפשו וכנ"ל, אבל לק"מ, דהרי באמת מצינו בנחלת שבעה בתשו' (סי' פ"ג), דילפינן הצלת נפש, מהצלת גופו, לענין חילול שבת, דאם אמרינן כן במיתת הגוף, מכ"ש להציל נפשו מני שחת ממיתה נצחית עיי"ש, אבל זה כנגד המבואר בתשו' הרשב"א שהובא בב"י (או"ח סימן ש"ו), ועיין שם בש"ע (סימן ש"ו סי"ד ובסי' שכ"ח סעיף י' וסוסי"י שכ"ט) ובנו"כ שם, וכמבואר בתשו' נחלת שבעה עצמו, ובתשו' שבות יעקב (ח"א סי' ט"ז), טען הרבה על הנחלת שבעה, שדחה את דעת הרשב"א והתוס' בלי ראי' מספקת, ומה שעשה ק"ו ממיתת הגוף על מיתת הנפש, גם זה אינו, דאע"ג דאמרינן, גדול המחטיא יותר מן ההורגו, מ"מ הרי בעבירות החמורות, אמרינן שיעבור ואל יהרג, כי כתיב וחי בהם ולא שימות בהם, וזה שמאבד עצמו לדעת בעולם הבא, ודאי לא אמרינן חטא כדי שיזכה חבירך, כי הוא פושע בעצמו, שבחר במות ולא בחיים, וכל אדם יש שני דרכים לפניו, ובחרת בחיים, רק שהמחטיא עונשו גדול עכ"ד, ומבואר מדבריו, דבנוגע להצלת הנפש, יש לדון מטעם מאבד עצמו לדעת, וכמבואר מהא דאמרינן, דבפשע אין אומרינן חטא כדי שיזכה חבירך, אף דלא אמרינן כן באבדת הגוף, כמבואר בדברינו, משום דאין אדם בעה"ב על גופו, משא"כ בחטא הנפש דהוא בעל בחירה, ורק התורה אמרה ובחרת בחיים כנ"ל, וע"כ מה"ט יש לדון ג"כ, בנוגע להוציא ממון, דבאבידת נפשו במזיד, אינו מחויב להוציא ממון, לפי שיטת מהרי"ו הנ"ל.

(יד) אמנם, הרי כפי מה דמוכח מדברי הפוסקים, כבוד הבריות, וביותר בזיון הבריות, ובפרט בזיון גדול, הוי יותר מבזבז כל ממונו, דברי כפי היוצא מדברי הש"ס (בברכות) שם, כבוד הבריות דוחה ל"ת דלא תסור, אפילו בקום ועשה, וגם איסור דאו' בשב ואל תעשה, ובנוגע לבזבז כל ממונו על ל"ת בשב ואל תעשה, וגם בל"ת דרבנן, תלוי באשלי רברבי, כמבואר בפת"ש (יו"ד סי' קנ"ז סק"ד), ואלו מדברי הש"ס (בסנהדרין) משמע דזולת הקרא, לא ה' חייב להוציא ממון כלל לאבידת הגוף, כדמוכח מדברי מהרי"ו שם, וזה תימא רבה, דלפי מה שנתבאר, גם בזיון היותר גדול נדחה בפני פק"נ, ואמאי לא יצטרך להוציא ממון, דהוי פחות מכבודו, ומכ"ש מבזיונו כנ"ל, וזולת מה דהוי פק"נ, ל"ה קשה מידי, דאפ"ל דהחויב להוציא ממון, הוי רק באיסורים המוטלים על קרקפתא דגברא. כתבתי כ"ז רק להעיר, וגם כי בהתיישב לנו כ"ז, אולי יתיישב לנו גם דברי המהרש"ק ז"ל, שלא נשוי אותו ח"ו לטועה בדבר פשוט כזה, הגם כי בהגיע לתור דבר הלכה, אין לומר כדבריו כנ"ל.

ומ"מ מה דאתאן לנו מכל הנ"ל, דבמת, דאין על המת שום חיוב מצות, דבמתים חפשי מן המצוות, ואין בידינו למחול על כבודו, ומטעמים כיוצא באלו, ס"ל לכ"פ, דלא כהנב"י והחת"ס, אלא דאסור בנתוח אף לצורך חולה לפנינו, והארכתי בזה במק"א, אבל חידוש שלא הביאו מכל הנ"ל, ומכ"ש, דבודאי אין בבזיון גדול כזה, דהוי בזיוני דשכבי ודחי', משום חיוב, להמשפחה לוותר על כבודם, ועל כבוד המת, וגם על צערם, אף לשיטת הנוב"י והח"ס, וכמבואר גם בדברי תורתו של כהד"ג.

והנני בזה ידידו מוקירו וחותרם בכל חותמי ברכות. יצחק יעקב ווייס

ג. ב. ושוב ראיתי בס' מגדול עוז להגאון מוהריעב"ץ ז"ל (במצות קידוש השם פינה א' אות י"ג) שכ' בזה"ל, וכל איסור של ע"ז ג"ע וש"ד, אע"פ שאין בו מיתה, אלא לאו, צריך ליהרג ולא לעבור, כך הוכיח הר"ן ממעשה דאדם שנתן עיניו באשה, והעלה לבו טינא, ואמרו חכמים ימות ואל תעמוד לפניו ערומה, ולא תספר עמו אחורי הגדר, ולא הבינותי הוכחה זו, שא"כ אפילו אין שם איסור ולא, ג"כ יהא ביהרג ואל יעבור, אם יגזרו עליו עכו"ם לעמוד ערום בפני אשה, או אשה ערומה בפני איש וכו', אלא עכ"ח לומר אחת משתים, עם שאותו מעשה ד"א הוא, לפי שגירה יצה"ר בעצמו שנתן עיניו במה שאינו שלו, לכך משפטו שימות באין מוסר וברוב אולתו, ואין האשה חייבת להצילו בגופה, ולא משום שאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך, כי בזה באנו למחלוקת ר' ורשב"ג וכו' כ"ש במקום פק"נ ולא מצינו שאדם חייב להציל חברו מן המיתה בבזיון גדול כזה, שנוגע עד הנפש, כמו שאינו מחויב להציל באיבוד אבר מאיבריו, כענין ההוא שתעמוד בפניו ערומה, וכן באחורי הגדר ערומה איירי שהוא דבר קשה כמות, אע"פ שאין בו אפילו לאו בעלמא, לא חייבו חכמים האשה להצילו בנזק בעלמא, ואפשר אפילו היתה רוצה, מיחו בידה, שלא לפגום עצמה, ואי נשואה הואי, משום פגם בעלה וכו', ומסיק שאפילו בפנוי איכא משום פגם משפחה, או כדי שלא יהי' בנות ישראל פרוצות בעריות כדאיתא שם וכו' עכ"ל, ונראה מדבריו הנ"ל, דמיפשט פשיטא לי' דלא מצינו שאדם חייב להציל חברו מן המיתה בבזיון גדול וכו', וצ"ל דהא דצריכין לפגם עצמה, בעלה, משפחה, היא משום דאז אי אפשר לה למחות על בזיונה כנ"ל וכן מוכח מדבריו (באות פ"ג פ"ד פ"ה) שם, שכ' בזה"ל, וכתב בשם הר"ם ריקנטי אם אמר שלטון לישאל, הנח לי לקצוץ אבר א' מאיבריך שאינך מת בו, ואם לאו אמות את אדם חברך, י"א שחייב להניח ליקצוץ בו אבר, ולא יניחנו ליהרוג את חברו ע"כ, ואין ראוי לדבר זה, שיחובו אדם מישראל שאינו רודף להציל בא' מאיבריו את הנרדף מזולתו, זה לא שמענו, אבל ההיפוך שמענו בגדולה מזו, דהיינו אפילו בזיונה דגופא לא אידיחי כמש"ס בס"ד, אמנם נראה דרשות ומצוה גרידא, גם צ"ע בסכנת אבר, שלפעמים יש בו סכנת כל הגוף וכו', גם יסורים קשים ומרים נראה שא"צ לסבול בשביל הצלת חברו וכו', ואפילו לתת בעדו כל אשר לו אח לא פדה איש וכו', גם נראה פשוט, שאין אדם רשאי למסור עצמו להריגה להציל חברו מרצון פשוט ומאהבה שאינו תלוי בדבר, אם אינו יודע בבירור שחבירו ת"ח כשר וצדיק יותר ממנו וכו' עכ"ל, והרי זה ראוי לדברי החכמת שלמה הנ"ל ולדברינו הנ"ל בעזה"י, ושאינו דבריו הרבה מהמבואר בדברי הגר"מ הנ"ל.

ועוד הנני חוזר מעט, לדברי הרמב"ם והכ"מ (בה' עדות) הנ"ל, שעל מה שכתב הרמב"ם שם (פ"א ה"א), והוא שיתבענו להעיד בדיני ממונות וכו', כתב הכ"מ, דנראה מדבריו, דבדיני נפשות אפילו לא תבעוהו חייב, ואפשר דטעמא משום דחייבים העדים לנקום ממנו, וסמך לדבר מצאתי שכתב הרא"ש ז"ל (פ"ק דמכות), שכל הרואה דבר ערוה חייב להעיד לקיים מה שנאמר ובערת הרע מקרבך עכ"ל, וחיידוש שלא העיר מקורו מדברי הספרא (קדשים פ' ד' - ה'), וז"ל, ומנין שאם אתה יודע לו עדות, שאין אתה רשאי לשתוק עליו, ת"ל לא תעמוד על דם רעך וכו' עכ"ל, והובא הספרא הנ"ל בספר המצות להרמב"ם (מצוה רצ"ז), והמשמעות הדברים דשל שאין אתה רשאי לשתוק, מוכיחין, דחייב להעיד אפילו בלא תבעו, וכמו בטובע בנהר וחי' או לסטים באים עליו, דבסיפא של הת"כ הנ"ל, ועיין ברש"י עה"ת שם, דמחויב להציל חברו, ואם לא, עובר על ל"ת על דם רעך, כן גם בעדות דדיני נפשות, וכ"כ בספר משך חכמה עה"ת שם, ומה דמוכח מדברי הרמב"ם בסה"מ, דגם בדיני ממונות, יש משום ל"ת על דם רעך, צ"ע גדול, וכן נראה דלזה נתכוון בס' משך חכמה בהערתו עיי"ש, אלא שכתב שם, דזה שייך דוקא אם יודע עדות לזכותו ונמנע, דה"ז שופך דמים עיי"ש, לפי מה שכתב הכ"מ שם (בה"ב), הוא הדין נמי, אם רוצים לפוטרו לפי שאין עדים, וזה יודע לו חובה, שהוא כאלו הרגו לאחר, כיון שיודע עדות לנקום נקמתו ואינו נוקם, כמ"ש הרא"ש (פ"ק דמכות) שכל הרואה דבר ערוה חייב להעיד וכו' כנ"ל, והסברתי דבריו עפ"י ד החינוך כנ"ל, וא"כ שפיר שייך משום ל"ת על דם רעך, גם אם יודע לחובת הרוצח, ובאמת בספרא איתא סתם, אם יודע לו עדות כנ"ל, (וכן מוכח מסמיכות בקרא, לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד וגו', ופי' המלבים על הספרא שם, שהגם שהזהרתי מרכילות, בכ"ז אם ידעת עדות לחברך, צריך אתה לגלות ולהעיד עיי"ש, וזה שייך ביותר ביודע לו חובה, וש"מ דאף בכה"ג יש משום ל"ת על דם רעך), וא"כ לא הי' להכ"מ, להביא רק סמך לדבר, אלא מהמפורש בספרא כנ"ל, ואף אמנם, שראיתי בתרגום יונתן שם, שכ' בזה"ל, לא תמנע זכו דחברך למסדהא עלוי בדינא וגו' עכ"ל, היינו דגם הוא פירש הל"ת דלא תעמוד וגו', על עדות, אבל דייק, דוקא לזכות כנ"ל, מ"מ בתרגום ירושלמי שם כתב, ולא תשתוק אירמא דחברך בזמן דאת ידע קשוט בדינא וגו' עכ"ל, הרי סתם וכתב דאת ידע קשוט, והיינו בין לזכות ובין לחוב, וממילא י"ל דהרמב"ם ג"כ אזל בשיטה זו וצע"ג.

ומה דאתאן לנדון דידן, נתחזק דברינו הנ"ל, לפי הנזכר, די ש גם בעדות נפשות משום ל"ת על דם רעך ודו"ק.